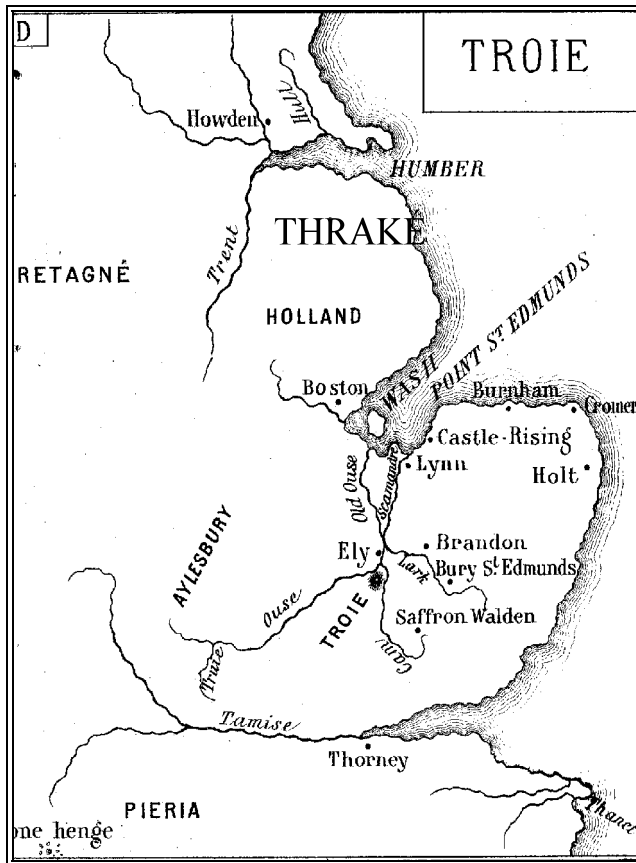

TROJE IN DE ATLANTISCHE SETTING

Waarom Hissarlik Troje niet kan zijn geweest

Het is van groot belang voor een goed begrip van de Atlantische setting van de *Ilias* en de *Odysee* om te weten waar Troje gelegen heeft. Troje is de stad waar Odysseus naar toe gegaan is als deelnemer aan de Trojaanse Oorlog en vanwaar hij vertrokken is voor zijn tienjarige zwerftocht over zee. Cailleux is de eerste auteur geweest die de streek rond Cambridge en de Gog Magog Hills als het oude Troje en

Troje aan de Wash volgens Cailleux (PH)

de Wash als landingsplaats van het Achaische leger aangemerkt heeft. Wilkens heeft zijn ideeën verder uitgewerkt. Zijn gedetailleerde beschrijving van het scheepskamp

aan de Wash en het slagveld rond de "oorlogsdijken" en de muren met alle in de *Ilias* voorkomende plaatsen is te vinden op p.20.

Hieronder volgt een aantal argumenten van de belangrijkste Atlantische auteurs tegen de situering van Troje aan de kust van Klein-Azië (Hissarlik).

1. De omvang van de stad

Door vele commentatoren en archeologen is Homeros beschouwd als de enige echte bron van kennis over de Trojaanse oorlog. Zij menen dat de plaatsbepalingen, de namen van rivieren, de windrichtingen en tijdsbepalingen vrij exact zijn en op de kaarten te traceren zijn. De belangrijkste exponent van deze gedachte is H. Schliemann geweest, die meende in het Turkse Hissarlik het historische Troje gevonden te hebben. Tot op heden wordt deze identificatie verdedigd, onlangs nog door de huidige opgraver van Troje, Manfred Korfmann, die bij de Troje-tentoonstelling in Duitsland in 2001 een maquette maakte van een groot Troje met voorstad en al, ook al spreekt Homeros in het geheel niet van een voorstad. Dat hij zo een illusie als de werkelijkheid voorstelde is door verschillende geleerden aangetoond. Ook J.H.Blok vindt het bedrog, als men Hissarlik voor wil stellen als een grote stad met handelsbetrekkingen met de gehele toenmalig bekende wereld.

Troje moet volgens Homeros een grote burchtstad en een religieus centrum zijn waar minstens 20.000 mensen woonden met een uitbreiding wegens buitenlandse garnizoenen tot 50.000 man. Zelfs Korfmann erkende uiteindelijk dat de stad slechts aan enkele duizenden of ruim duizend inwoners plaats had kunnen bieden. Volgens Blok was "Troje VIIa", waarmee het zogenaamde Homerische Troje wordt aangeduid, niet meer dan een bescheiden nederzetting met een *paar dozijn bewoners op de burchthoogte van Hissarlik*.¹ De oppervlakte van Hissarlik beslaat nog geen twee hectaren, wat gelijk staat aan een flink plein in een moderne stad.

2. De landstreek Frugië

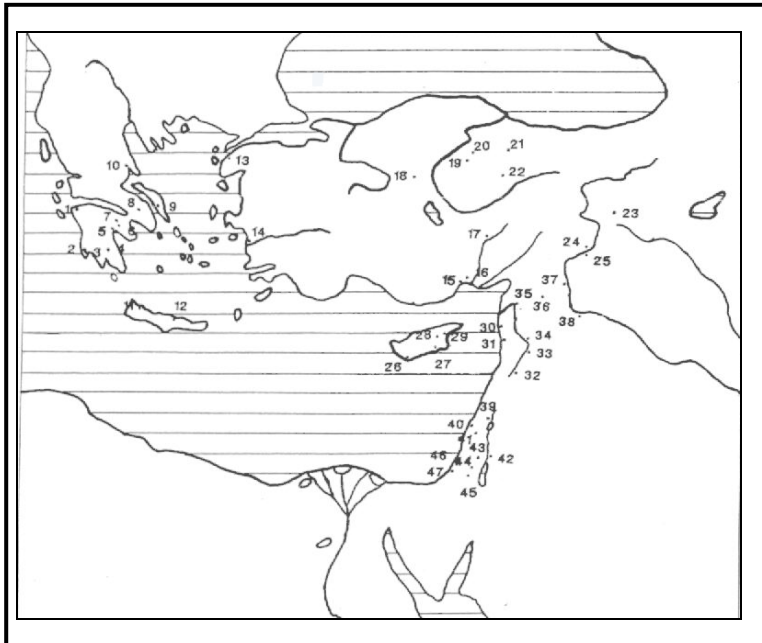
Een belangrijk argument tegen de situering van Troje in Turkije is het feit dat Homeros de Trojanen als Frugiërs omschrijft. Nu is de tijd van aanwezigheid en de invloed van de Frugiërs in Asia Minor door teksten en archeologische gegevens zeer goed bekend. Deskundigen stellen dat we pas aan het begin van de 8^e eeuw v.C. van Frugiërs in Klein-Azië kunnen spreken en dat er in de vier eeuwen vóór 800 v.C. bij Hissarlik geen spoor van Frugiërs te vinden is.²

¹Blok J.H. *De nieuwe strijd om Troje. Een debat in Duitsland over wetenschap en samenleving* in: *Hermeneus* 74,3 (2002) p.225.

²E.Akurgal, *Frygische Kunst*, Ankara, 1955.

3. Verwoeste Myceense paleisculturen

Algemeen wordt geaccepteerd dat de vernietiging van de stad Troje rond 1180 v.C. plaatsgevonden heeft. Het is echter wel vreemd dat de paleizen van Mycene, Pulos, Knossos en vele andere centra van beschaving in de oostelijke Middellandse Zee al vóór 1200 v.C. waren verwoest, waarschijnlijk door toedoen van de Zeevolken. De grote overwinnaars van de Trojaanse oorlog, Agamemnon, Nestor en Menelaos keerden niet alleen naar een verwoest rijk terug, ze waren in dat geval al uit verwoeste paleizen vertrokken! Zie kaart van R.Drews hieronder. Ook de maker van de

Kaart paleisdestructies met enige genummerde plaatsen: 2.Pulos; 5.Tiryns;7. Mycene; 8. Thebe; 12. Knossos; 13. Troje; 14. Milete; 30. Oegarit; 36. Aleppo; 40. Akko; 41. Megiddo; 46. Ashdod;

BBC-documentaire *In search of the Trojan war*, Michael Wood, moest erkennen dat, zolang de verwoesting van Troje geplaatst wordt rond 1180, de archeologische gegevens geen steun bieden. De vernietiging van Troje VIIa wordt algemeen toegeschreven aan "raids" van piraten of Zeevolken zoals de *Ekwesh* en *Sequani*.

4. Motief voor de oorlog

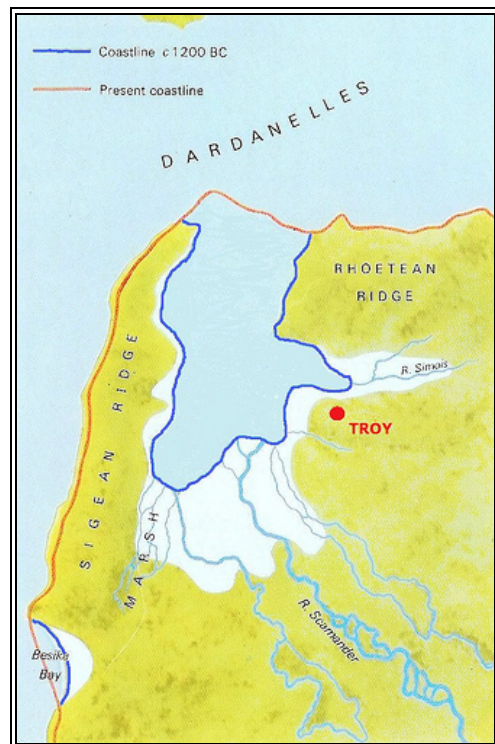
Bovendien is het aangevoerde motief voor de Trojaanse oorlog, namelijk handelsmotieven - men wilde de toegang tot de Zwarte Zee beheersen om de handel daarop veilig te stellen - ongeloofwaardig, aangezien er geen of weinig sporen uit de bronstijd van handelsbetrekkingen met de Zwarte Zee gevonden zijn, de Grieken pas na 800 v.C. kolonies zijn gaan stichten en Homeros in het geheel niets schrijft over een Trojaanse vloot!

Een ander motief, de "culturele clash tussen Europa en Azië", zoals door sommigen wordt aangevoerd, wordt ook niet gestaafd door Homeros, aangezien beide grootmachten dezelfde taal spreken en dezelfde goden en religie hebben, uitgezonderd een aantal bondgenoten van de Trojanen die andere talen spreken (II,804).

5. Het Achaïsche legerkamp en de kustlijn

De huidige kustlijn bij Hissarlik, waar de Achaïsche legers volgens velen geland zouden moeten zijn is niet die van de bronstijd. Modern onderzoek heeft laten zien dat er toen een baai lag die in de loop der eeuwen is verzand. Dat de 1186 schepen zonder enig verzet langs Troje de baai in zouden zijn gevaren en zich in het moerasgebied zouden hebben ingegraven is erg ongeloofwaardig. Sommigen nemen dan maar aan dat de Achaïers in de Besikabaai in het westen zijn geland, maar vergeten dat Homeros het slagveld niet door één, laat staan door twee rivieren laat doorsnijden, waar de strijders telkens door- of overheen zouden moeten trekken. Bovendien is een scheepskamp daar niet blootgesteld aan noorderstormen, die de zee het land opstuwen (XIV,394).

Het strand van de baai waar de 1186 schepen ingegraven liggen moet bovendien zeer breed zijn geweest en een lange monding gevormd hebben (XIV,36). Als we per schip met toebehoren een breedte van 20 meter aannemen, moet het een strand van minstens 20 km zijn geweest, of met

dubbele rijen schepen, trapsgewijze opgesteld, minimaal 10 km (XIV,35). De Besikabaai is slechts 2,5 km breed en vormt ook geen lange monding. Op de kaart is te zien dat de zogenaamde rivieren Simoeis en Skamander niet samenvloeien, en zeker niet ver vóór het scheepskamp, zoals Homeros ons vertelt.

6. Hellespont

Het Achaische kamp bij Troje ligt volgens Homeros aan de wijde golf van de Hellespont en de Oceaan en niet aan de Egeïsche Zee. De door de Grieken "Hellespont" genoemde Dardanellen komen niet in aanmerking, aangezien dat een smal kanaal is en niet de onmetelijk uitgestrekte plas water van Homeros.

Achilleus ziet bij zijn tentenkamp de zon over de oceaan opkomen.¹ Ten eerste is de Egeïsche Zee, waar Achilleus de zon ziet opkomen, geen oceaan, laat staan dat de nauwe Griekse Hellespont een oceaan genoemd kan worden, en wordt de Middellandse Zee in de klassieke wereld nooit als "oceaan" aangeduid maar als een zee die in verbinding staat met de oceaan. Ten tweede is het zo dat, als Achilleus de zon over de zee ziet opkomen, zijn kamp kennelijk uitziet op het oosten en niet op het westen, zoals bij Hissarlik het geval is!

7. Getijden en stroming

Uit vele passages blijkt dat de Oceaan diepe stromingen kent. Herhaalde malen spreekt Homeros ook over eb- enloedbewegingen, bijvoorbeeld in 6,95 als Nau-sikaä op het kiezelstrand aan zee de kleren te drogen legt. De zin: *'De zee spoelt daar steeds de kiezelstjes schoon naar het land toe'* kan niets anders betekenen dan dat de zee bij vloed de kiezelstenen tot tientallen meters verder op het strand schoonwast en niet tot de 10 centimeters die aan de Middellandse Zee normaal zijn en waarop je geen grote was kunt laten drogen. Bij afgaand tij worden de kleren dus te drogen gelegd op de dan inmiddels door de sterke zon opgedroogde schone kiezels. Ook in XVIII,399 staan onmiskenbaar drie termen vermeld die alleen op de Oceaan kunnen slaan: *'de Oceaan met zijn eb- enloedstroom'*, *'de stroming van de Oceaan'* en *'hij stroomde eindeloos of onmetelijk ver voort'*.

Een belangrijke passage is deze (II,151 ev) :

Ze riepen elkaar toe de schepen vast te grijpen en dan de glanzende zee in te trekken; zij maakten de trekgeulen vrij; gejuich weerklonk tot de hemel, omdat zij verlangden naar huis terug te gaan. Ze haalden de stutten al onder de schepen vandaan.

¹Zie VII,422; XXIV,12.

De Achaiers moeten na hun landing aan de Wash hun meer dan duizend zware zee-waardige schepen bij vloed (springtij?) via uitgegraven geulen zo hoog mogelijk op het strand hebben laten lopen, waarna ze aan de zee kant een stevige hoge wal aanlegden om de schepen tegen de zee te beschermen. In deze passage blijkt dat de mannen de inmiddels weer dichtgeslibde geulen opnieuw moesten uitgraven. Het is evident dat ze dat werk bij eb doen om de zware schepen, die je niet zo maar even de zee in trekt, bij vloed water onder de kiel te laten krijgen.

In een andere passage staat dat Achilleus op het strand van de luid bruisende zee lag te huilen samen met talrijke Murmidoniërs *'op een schone plek, waar de vloedgolven altijd over het zand spoelden'*. Uiteraard kunnen deze mensen niet allemaal op een door de vloed schoongespoelde randje liggen, als het een Middellandse-Zeestrand zou betreffen. De woorden "spoelden altijd" geven al aan dat het schoonspoelen een herhaald proces is. Deze argumenten vormen een onomstotelijk bewijs voor de Atlantische setting van de *Odyssee*. Daarmee is de Middellandse Zee voorgoed uitgesloten als toneel van de Trojaanse Oorlog en de *Odyssee*, aangezien deze zee geen stromingen en getijverschillen van enige betekenis kent.

8. Negen rivieren

In XII,18 beschrijft Homeros hoe Poseidon en Apollo acht rivieren die van het Idagebergte naar zee stromen negen dagen lang tegen het Achaïsche kamp lieten beuken, zodat het uiteindelijk met de grond gelijk werd gemaakt. De rivieren zijn de Resos, Heptaporos, Karesos, Rodios, Granikos, Aisopos, Skamander en Simoeis. Een negende rivier, de Satnioeis, ontsprong niet van de Ida en deed niet mee aan deze verwoesting. Deze rivieren krijgen epitheta mee als *'groot'*, *'wijd stromend'*, *'met diepe getijdestromen'*, *'grote deining'*, en de Skamander is dieper dan de grote Achilleus hoog is. Een blik op het kaartje van de baai van Hissarlik (zie boven) is voldoende om te beseffen dat er geen negen rivieren rond Troje stromen en dat er zeker geen acht brede rivieren de Besikabaai in stromen die ook nog eens aan getijdebewegingen onderhevig zijn! De zogenaamde Skamander in Turkije had tijdens het bezoek van Xerxes aan die streken niet eens genoeg water om zijn leger van water te voorzien. *'In de zomer staat hij droog en 's winters staat er niet genoeg water voor een gans om in te zwemmen'*, schrijft de reisverslaggever Bélon.¹ Het is zelfs zo dat wie deze negen rivieren ergens in Europa rond een bronstijdvestiging weet te plaatsen automatisch het slagveld van Troje zal vinden! Er zijn rond Hissarlik immers op een paar pijlpunten na ook geen sporen gevonden van een grote, langdurige oorlog: geen enorme hoeveelheden bronzen resten van zwaarden, wagenbeslag, paardenbitten enz., zoals die gevonden zijn in de vlakte van de Cam aan de Wash.

¹P.Bélon *Observations en Grèce*, Parijs 1553.

Zo kunnen we eindeloos doorgaan met argumenten aan te dragen waarom Troje niet in Turkije heeft gelegen, terwijl het argument van het bestaan van stromingen en eb en vloed op zich al genoeg zou moeten zijn om de geesten naar de Atlantische Oceaan te draaien.¹ Tegenstanders kunnen aanvoeren dat er toch schriftelijke "bewijzen" zijn van het bestaan van Homerische plaatsen, goden en personen. Zo worden de in de Hittietische archieven genoemde 'Ahhijawa', 'Wilusa' en 'Taruisa' vertaald als 'Achaiers', 'Ilion' en 'Troje'. Ook Alexander (Paris?) kan worden gelezen in de Hittietische naam Alaksandus. Lineair-B tabletten uit Kreta geven namen als *atana* (Athene), *diwonosojo* (Dionusos), *pulo* (Pulos), *toroja* (Trojaans).

Daartegen kan worden opgemerkt dat de aanvoer van Zeevolken, waartoe de Achaiers en de Trojanen behoorden, zich niet heeft beperkt tot 1200 v.C., hoewel er toen een enorme verwoestende golf over het Middellandse-Zeegebied uitgewaaid lijkt te zijn. Al veel eerder, vanaf 2000 v.C., is er sprake van vreemde volkeren van de zee, waarvan sommige als verdedigingstroepen en lijfwacht in dienst waren van het Egyptische rijk, zoals over de Shardana gemeld wordt op de tempelmuren in Egypte. De immigratiegolven van Ioniërs en Aioliërs vonden ook vanaf ca. 2000 v.C plaats. Indien de identificaties van bovengenoemde namen te handhaven zijn, is het niet onaannemelijk dat enkele namen reeds met de eerdere golven zijn meegekomen.

Verder heeft Easton aangetoond dat de bedoelde Alaksandus alleen met Troje VI verbonden kan worden, als we uitgaan van een zeer vroege datum: 1295, terwijl er van Ahhiyawa als vijand geen sprake is in Muwatallis' correspondentie. Homeros maakt overigens totaal geen melding van een koninkrijk van Hittieten, hetgeen vreemd genoemd kan worden, als de Achaiers onder de duiven van dit rijk gaan schieten! Het is volgens Easton onmogelijk op grond van de gegevens uit de Hittietische bronnen de historiciteit van een Trojaanse oorlog te bewijzen.² Het heilige dogma van de Griekse setting doet de wetenschappelijke wereld echter de ogen sluiten. Dat is wel begrijpelijk aangezien anders alle artikelen en boeken, al het traditionele onderwijs over een vermeende Myceense of Griekse achtergrond van Homeros op slag totaal irrelevant blijken te zijn. *'De theorie dat Homeros het over de Myceense cultuur heeft is een lijk is dat steeds weer moet worden gedood'*.³

Wie echter bij zijn geloof blijft, zal toch minimaal moeten aantonen dat alle hierboven genoemde geografische aanwijzingen van Homeros wel degelijk op Hissarlik slaan!

¹Voor meer argumenten zie Gideon p.23 ev en Wilkens p.77 ev.

²Easton D. *Has the Trojan War been found in: Antiquity* LIX, (1985) p.188 ev concludeert dat de historiciteit een kwestie van *geloven* is, een religieuze en geen geschiedkundige deugd!

³ P.Vidal-Naquet, *Introduction to the Iliad*, vert. P. Mazon, Gallimard, Paris, 1975.

Twijfels in de oudheid

Twijfels over de "grieksheid" van Homeros bestonden er echter al in de oudheid, waarvan hier enkele voorbeelden volgen.

1. Mukénai (Mycene), de hoofdstad met 'brede straten' van het grote rijk van Agamemnon, die maar liefst met 100 schepen aan de oorlog deelnam en er nog 60 aan de Arkadiërs uitleende, was volgens de grote Griekse geschiedschrijver Thucydides nooit meer dan een dorpje, zoals het ook nu nog geen duizend inwoners telt, terwijl de bekende Myceense burcht met zijn Leeuwenpoort al helemaal geen "stad" te noemen is en, zoals gezegd, al vóór de Trojaanse Oorlog was vernietigd.¹ In 4,13 zegt dezelfde schrijver dat de Grieken pas rond 700 v.C. zeegaande schepen zijn gaan bouwen, dus 500 jaar *na* de Trojaanse Oorlog. Voordien ging alle handel over land.

2. Plato (*Staat* 3) had ernstige twijfels over de Griekse herkomst van de *Ilias* en *Odyssee* en vond dat de Griekse jeugd niet aan de immorele ideeën van Homeros blootgesteld mochten worden.

3. De eerste Griekse historicus, Herodotos, geboren ten zuiden van de streek waar Troje gelegen zou moeten hebben, namelijk in Halikarnassos, omringd door plaatsen die pretenderen de geboorteplaats van Homeros te zijn, zoals Kolofon, Ios, Smyrna, Rhodos, blijkt evenwel niets te weten over de oorsprong van de Homerosteksten en gaat zelfs op reis naar Egypte (!) om bij de priesters daar informatie in te winnen. Herodotos blijkt ook niets van de historie van de Trojaanse Oorlog te weten en plaatst de tijd waarin Homeros zelf leefde in zijn *Historiën* op ca.880 v.C en in zijn *Biografie van Homeros* op 1102 v.C.

4. Strabo, de Griekse geograaf die bijna de gehele Romeinse wereld gezien had, schreef rond 20 v.C. al dat Homerus zeer goed op de hoogte was van het verschijnsel eb en vloed van het getij van de oceaan en noemde de Atlantische Oceaan zelfs bij name (I,7). Hij meende dat enkele scènes uit de *Odyssee* zich beslist op de Atlantische Oceaan afgespeeld moesten hebben, zoals die van Kirke, kleindochter van Okeanos, die van de Faiaken, die zich op een eiland ver van de mensheid hadden teruggetrokken, en die van Kalupso, dochter van Atlas.

5. Eratosthenes, de geleerde directeur van de bibliotheek van Alexandrië, concludeerde dat er volstrekt geen overeenkomst was tussen de homerische en de Griekse

¹Thucydides *Pel Oorlog*, 1,1-13; 6,2

wereld. Homeros beschrijft noch Italië, noch de Etna, noch Etrurië, terwijl de Homerische helden daar toch rondgezworven zouden moeten hebben.

6. Claudianus, inwoner van Italië, meende dat de grot van Hades waar Odysseus in boek 11 op bezoek gaat beslist niet in Italië gelegen kon hebben maar aan de mondingen van de Rijn, bij het altaar van Ulixes en Laërtes (Tacitus), in de buurt van Zierikzee, op een eiland tussen Gallië, Brittannië en de Rijn (Claud. *In Rufinum* 1):

est locus extremum pandit qua Gallia litus
oceani praetentus aquis, quo fertur Ulysses
sanguine libato populum movisse silentium

(er is een plek aan de verste kust van Gallië, omspoeld door het water van de oceaan, waar Ulysses na een bloedoffer het volk van de zwijgende schimmen zou hebben opgeroepen).

7. Ook de Latijnse filosoof Seneca twijfelt sterk aan een Odysseus die tien jaar lang tussen Italië en Sicilië heen en weer gezworen zou hebben en suggereert dat hij wellicht buiten de voor de Romeinen bekende wereld heeft gezworven.¹

8. Dio Chrysostomos, een rondtrekkende zeer gewaardeerde filosoof uit de 1^e eeuw n.C., veegt in zijn 11^e Redevoering, die naar wordt aangenomen voorgedragen is in het hellenistische Ilion voor een "Trojaans" publiek, de vloer aan met Homeros, die hij omschrijft als een grote fantast. Algemeen wordt deze redevoering gezien als een sofistieke, epideiktische redevoering met een Romeins-politieke tendens, bedoeld om een positief beeld van de Trojanen te schetsen.² *'Wat een onzin kraamt Homeros uit: goden raken gewond, kermen luid, plegen echtbreuk en valsheid in geschrifte. Homeros weet kennelijk precies wat goden in vergadering maar ook tête à tête tegen elkaar zeggen'*, zegt Dio. De schakingsgeschiedenis van Paris en Helena is ook allemaal onzin. Zo gaat Dio door met de verhalen van Homeros tot leugens te verklaren. Het houten paard hoort daar ook bij. Bij de onderhandelingen aan het eind van de oorlog beloofden de Grieken volgens Dio een geschenk aan Athene te zullen leveren, als er een bepaling werd opgenomen dat de twee gebieden elkaar met rust zouden laten. Daarop werd het houten paard de stad in gevoerd, zonder dat er een

¹ Dat wil zeggen: buiten de Zuilen van Herakles: Seneca *Brief* 88,7 *'extra notum nobis orbem'*.

²De Romeinen beroemden zich er immers op afstammelingen van de Trojaan Aeneas te zijn

belachelijke verovering plaatsvond door lui die in dat paard zaten. Daarna viel de zogenaamde overwinnaar, het Griekse leger, op zee al uiteen. Sterker, het leger was eigenlijk verslagen, want thuis werden de aanvoerders door hun vijanden opgewacht. Zie de terugkeer van Diomedes, Odysseus met de honderd vrijers, de moord op Agamemnon en de verbanning van Neoptolemos. De Pelopiden verdwenen succesievelijk en werden opgevolgd door de Herakliden met de komst van de Doriërs. Kortom: Griekenland was totaal verzwakt.

Historisch interessant zijn de opmerkingen van Dio over de verzwakking van Griekenland door de Dorische invasie. Het blijkt dat zeer veel paleisstenen in Griekenland en de Levant al vanaf 1200 v.C. in verval en onbruik waren geraakt of waren afgebrand.¹ In de Griekse setting van Homeros zou dat betekenen dat de helden rond 1200 al vanuit verwoeste paleisstenen een oorlog zijn aangegaan om na terugkeer in een chaos van Dorische invasies terecht te komen.

Anders dan de gangbare opvatting is ben ik van mening dat de beroemde filosoof Dio Chrysostomos een serieuze poging heeft gedaan een historisch juist beeld te schetsen en Homeros als falsificator aan de kaak te stellen. Hij sluit aan bij de kritiek die Herodotos en Thucydides al hadden op het hele Trojeverhaal. Het is begrijpelijk dat Dio, die Homeros uiteraard geheel in de Griekse setting plaatste, Homeros als een leugenaar aan de kaak stelt. Had hij de ware geografie gekend, dan was zijn oordeel beslist anders geweest. Dan had hij geweten dat het homerische Ilios aan de Wash in Engeland lag, dat het Sparta van Helena in Zuid-Portugal lag etc. en dat verhalen over de Trojaanse oorlog via Achaische migraties over land of over zee via de Zeevolken in het Middellandse-Zeegebied zijn aangekomen.²

Laat dit genoeg zijn om aan te tonen dat de twijfel aan de juistheid van de plaatsing van Troje en de *Odyssee* in de Middellandse Zee op goede gronden berust en reeds in de oudheid door veel auteurs werd uitgesproken.

Waar lag het Atlantische Troje dan?

¹Zie het kaartje van de paleisdestructies in c. 1200 v.C. uit: R.Drews *The end of the Bronze Age* op p.11.

²Migraties te land gingen via Rusland, de Dnjepr, de Zwarte Zee. De Hyksos die door De Grave gelijkgesteld worden aan Saksen behoren tot de Zeevolken.